

Deviezenproblemen rondom de Tweede Wereldoorlog - deel III

De naoorlogse problemen

Toen op 5 mei 1945 te Wageningen, en op 8 mei 1945 te Berlijn de wapenstilstandsverdragen werden gesloten, betekende dit het einde van de Tweede Wereldoorlog in Europa. Maar het vormde ook het begin van een geheel nieuw tijdperk. Er moest enorm veel worden opgebouwd (zowel letterlijk als figuurlijk), terwijl de meeste landen voor dit werk haast geen geld hadden.

In Nederland werden deze problemen stevig aangepakt onder leiding van de toenmalige Minister van Financiën Mr. P. Lieftinck. Juist in verband met het ontbreken van deviezen werd hard opgetreden tegen personen die trachtten de verschillende voorschriften te ontduiken. Onder deze overtreders waren veel postzegelverzamelaars: zij hadden jarenlang niet kunnen ruilen met hun buitenlandse relaties, die op hun beurt weer graag de postzegels wilden hebben die tijdens de oorlog in Nederland waren verschenen.

11. Brief, afgestempeld te Londen op 22 juni 1953 en bestemd voor Mainz. Op de achterzijde strook en stempel van de Duitse deviezencontrole.

Over de naoorlogse deviezencontrole in andere Europese landen valt niet veel te vertellen: alleen in Duitsland en Oostenrijk zijn veel brieven gecontroleerd. Verder vond in Griekenland in belangrijke mate controle plaats, terwijl dit ook in Groot-Brittannië een enkele maal gebeurde. Deze controles in het buitenland werden zo omstreeks het midden van de jaren vijftig beëindigd. Veel bijzonderheden vallen hierover niet te melden, zodat ik me zal beperken tot de deviezencontrole in ons eigen land.

Geen in- of uitvoer van deviezen

In de zomer van 1945 werd hier het postverkeer met het buitenland langzamerhand hersteld: mochten eerst alleen maar briefkaarten naar enkele landen worden verstuurd, later werd het weer mogelijk brieven te verzenden. In deze periode was de Deviezen-Noodmaatregel 1944 van kracht: volgens dit besluit mochten brieven geen deviezen, dus ook geen postzegels bevatten. Omdat brieven naar het buitenland in die periode praktisch allemaal door de Nederlandse censuur werden geopend, kon direct worden vastgesteld of er in die brieven ook postzegels zaten. Was dit het geval, dan werd de brief aan de afzender teruggestuurd.

De geldzuivering

Per 1 oktober 1945 vond de grote geldzuivering plaats: men diende al het bankpapier in te leveren omdat het vanaf die datum ongeldig werd. Bovendien werden alle bank- en girotegoeden geblokkeerd, terwijl tevens werd begonnen met de registratie van het bezit van effecten en soortgelijke waardepapieren. Verder trad per 20 oktober het Deviezenbesluit in werking.

De bedoeling was de clandestiene in- en uitvoer van deviezen op te sporen. Handelde men nu opzettelijk in strijd met de bepalingen van het Deviezenbesluit, dan werd dit beschouwd als een misdrijf waarvoor gevangenisstraf kon worden opgelegd. Handelde men echter uit onwetendheid, dan betrof het een overtreding waarvoor men een boete kon krijgen met verbeurdverklaring van de deviezen.

Het open aanbieden van brieven

Later ging men twijfelen aan de waterdichtheid van het tot dan gevolgde systeem want in mei 1946 werden nieuwe maatregelen bekendgemaakt over "den uitvoer van deviezen per briefpost".

Brieven boven 20 gram (gewone, aangeteekende en met aangegeven waarde), bestemd voor het buitenland, moeten open worden aangeboden aan het loket van een hoofdkantoor, bijkantoor of postagentschap ...

Indien zich in den brief *geen* deviezen bevinden hetgeen de aanbieder ten genoege van den loket-ambtenaar moet aantoonen, wordt de omslag van den brief *door den aanbieder* in tegenwoordigheid van den loket-ambtenaar gesloten en aan dezen ter verzending overhandigd. Uitdrukkelijk wordt er op gewezen, dat de loket-ambtenaar niet - ook indien de aanbieder dit mocht goedkeuren of vragen - van den inhoud van de ingesloten briefwisseling mag kennis nemen. De loket-ambtenaar plaatst - ten bewijze dat de voorgeschreven controle is geschied - op de achterzijde van de omslag van het stuk een afdruk van den dagteekenstempel.

Werden er deviezen in de brief aangetroffen, dan moest de brief geweigerd worden. Op vrij ruime schaal is vrijstelling verleend tot open aanbidding, met name aan banken en grote handelsondernemingen. Op de envelop moest duidelijk worden aangegeven dat er vrijstelling voor open aanbidding was verleend.

Ondanks het feit dat op grote schaal bekendheid was gegeven aan de maatregel van open aanbidding op de postkantoren, kwam het veel voor dat brieven zwaarder dan 20 gram in de brievenbussen werden aangetroffen. Deze brieven werden dan aan de afzenders teruggezonden, meestal voorzien van een gestencild strookje waarop stond vermeld dat dit soort brieven open moest worden aangeboden op de postkantoren.

Doorlichting van brieven

Na de opheffing van de censuur op de correspondentie van en naar het buitenland ontbrak de mogelijkheid om brieven die niet zwaarder waren dan 20 gram, op deviezen te controleren. En omdat juist bij het censureren van dit soort brieven veel ontduikingen van de deviezenbepalingen waren geconstateerd, werd nagegaan hoe deze brieven toch nog op deviezensmokkal konden worden gecontroleerd zonder daarbij het briefgeheim te schenden. Na veel heen en weer praten werd uiteindelijk in september 1946 besloten tot het doorlichten van brieven. Op 25 september 1946 werd een persbericht gepubliceerd dat hierop betrekking had, met onder meer het volgende:

Met het oog op het daarbij betrokken groote landsbelang [het tegengaan van verboden uitvoer van deviezen per briefpost - NvdW] is het noodzakelijk gebleken ook de brieven niet zwaarder dan 20 gram voor het buitenland in de controle te betrekken.

Daartoe zullen deze brieven aan een doorlichting, welke zich uitsluitend beperkt tot een onderzoek naar de insluiting van deviezen, worden onderworpen. Doorlichting zal niet plaats vinden, indien de brieven - zooals voor die boven 20 gram verplicht is - open aan het loket worden aangeboden.

De doorlichting vond plaats op een 20-tal kantoren, en wel steekproefsgewijze. Toch heb ik het vermoeden (en hiervoor heb ik ook aanwijzingen) dat wanneer postambtenaren filatelistisch gefrankeerde brieven uit of naar het buitenland aantrouwen, deze bij voorkeur werden doorgelicht op de eventuele aanwezigheid van postzegels. Dit waren toch meestal brieven voor en/of van verzamelaars!

STAATSBEDRIJF DER PTT
POSTKANTOOR 's-GRAVENHAGE

„Geopend door de Officier van Justitie, daartoe gemachtigd door de Rechter-Commissaris, in tegenwoordigheid van een douane- en postambtenaar, krachtens de wettelijke bepalingen betreffende de deviezen”.

„Ouvert par le Procureur de la Reine, autorisé par le Juge d'Instruction en présence d'un agent de douane et d'un agent de poste, en vertu des dispositions légales concernant les devises”.

L 3969-'48

Monsieur Wolfgang Zangl,

L.R.B.A.

V e r n o n (Bure)

France.

VERZENDEN
POSTSTAMP
NUTTEN EN
AZELNDE

12. Brief, afgestempeld te 's-Gravenhage op 7 april 1948 en bestemd voor Frankrijk; geopend te 's-Gravenhage.

De opening van brieven

Wanneer bij de doorlichting "verdachte" brieven werden gevonden, werden deze doorgestuurd naar de uitwisselingskantoren¹, die onder meer waren gevestigd te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage. Dat "verdachte" brieven naar een uitwisselingskantoor werden gestuurd, gebeurde omdat daar steeds douanepersoneel aanwezig was en omdat deze ambtenaren als opsporingsambtenaren bevoegd waren om verdachte stukken in beslag te nemen. (Ze waren en zijn echter niet gemachtigd om deze stukken te openen.) Uit correspondentie van februari 1948 tussen het postkantoor te Amsterdam en het hoofdbestuur van de PTT te 's-Gravenhage is mij gebleken dat de gang van zaken als volgt was:

De douane- en postambtenaar vervoegen zich met de te openen brieven bij de Officier van Justitie, die hun een formulier ter hand stelt...

Met dit formulier en de te openen stukken begeben de twee bovengenoemde ambtenaren zich naar een Rechter-Commissaris, die na kennisneming van bedoeld formulier in hun tegenwoordigheid tot opening der stukken overgaat.

De sluiting van de brieven

Na controle van de inhoud werden de brieven gesloten met een strook papier; meestal werd gedeeltelijk op de strook en gedeeltelijk op de envelop een stempelafdruk geplaatst. Ook komen er opmerkingen in inkt voor. In het begin werkten men met stroken met een gestencilde tekst, maar later werden dit bedrukte teksten. In het laatste geval was de kwaliteit van het papier aanmerkelijk beter.

De teksten op de stroken papier zijn lang niet altijd dezelfde: er zijn grote verschillen tussen de teksten van de gebruikte stroken. Daarbij komt nog dat de gang

¹. Postaal gesproken is een uitwisselingskantoor een kantoor waar - onder douane-toezicht - pakketpostzendingen worden gesloten. Normale briefpostzendingen, die dus geheel buiten het toezicht van de douane vallen en daarom niet over een uitwisselingskantoor worden geleid, gingen en gaan op zeer veel plaatsen de grens over. Dit heeft met name betrekking op het lokale grensverkeer, bijvoorbeeld vanuit Zeeland en Noord-Brabant naar België en het postverkeer uit oostelijk Nederland naar Duitse plaatsen die niet al te ver van de grens liggen. De briefpostzendingen voor verder gelegen plaatsen en andere landen gaan volgens bepaalde voorschriften naar de grote plaatsen in het westen van ons land, van waaruit zendingen worden geformeerd naar bijvoorbeeld Parijs, München, enzovoort.

van zaken soms werd veranderd. In het begin was het steeds de Rechter-Commissaris die de aangebrachte brieven opende. De tekst luidde dan:

Geopend door de Rechter-Commissaris te 's-Gravenhage in tegenwoordigheid van een ambtenaar der Posterijen.

Toen het aantal "verdachte" brieven steeds groter werd, werd de tekst bij enkele bureaus:

Geopend door de Officier van Justitie, daartoe gemachtigd door de Rechter-Commissaris, in tegenwoordigheid van een douane- en postambtenaar, krachtens de wettelijke bepalingen betreffende de deviezen.

Deze tekst werd dan gevolgd door een vertaling in het Frans.

13. Aangetekende brief, afgestempeld te Herveld op 14 augustus 1946 en bestemd voor Groot-Brittannië. Geopend te Amsterdam en teruggestuurd omdat de briefpostzegels bevatte, waarvan de uitvoer toen verboden was. Op de achterzijde de aantekening:

Uitvoer verboden. Wegens geringe waarde geen vervolging ingesteld. Bij herhaling volgt bekeuring.

Overtredingen

Wanneer bij de opening van brieven postzegels werden aangetroffen, was er dus sprake van een overtreding van de deviezenbepalingen. In de meeste gevallen werden deze brieven met de inhoud aan de afzenders teruggezonden. Vaak werd volstaan met een op de envelop geschreven aantekening, bijvoorbeeld:

**Uitvoer van postzegels zonder
vergunning is verboden.
Voor ditmaal geen bekeuring
ingesteld. Bij herhaling wordt
bekeurd. De verificateur.**

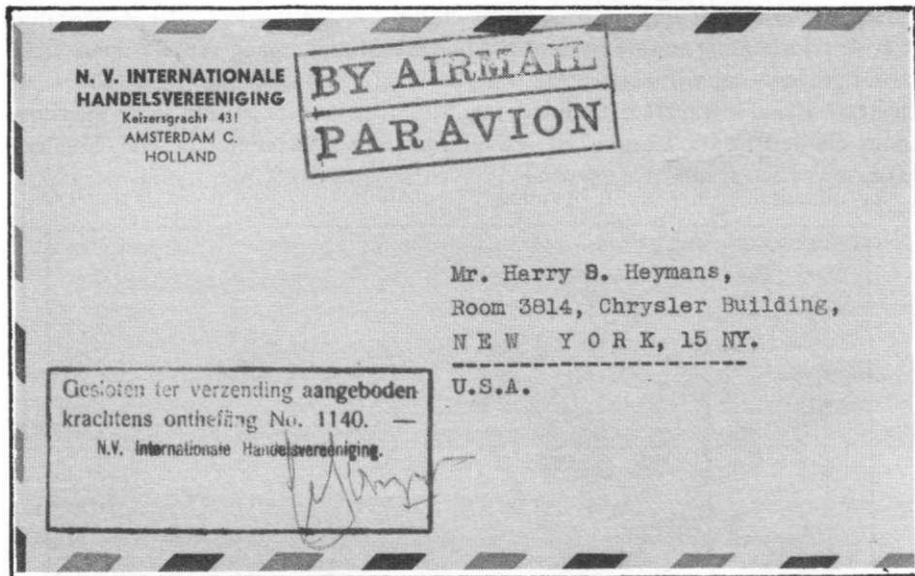
w.g. onleesbaar

In 's-Gravenhage werd soms een strookje gebruikt met een soortgelijke tekst.

14. Briefkaart, afgestempeld op 3 januari 1946 te Maastricht, bestemming België. Meestal werden poststukken met een (zware) overfranking teruggestuurd, omdat de autoriteiten dit als een verkapte uitvoer van deviezen beschouwden. Deze kaart is kennelijk - in strijd met de voorschriften - zonder meer doorgelaten.

In gevallen van ernstige overtredingen was inbeslagneming van de postzegels mogelijk en soms volgde zelfs strafvervolgning. Bij brieven uit het buitenland werden de postzegels die in de brieven zaten, in beslag genomen omdat terugzending te veel problemen met zich meebracht.

15. Gesloten ter verzending aangeboden. Brieven van meer dan 20 gram naar het buitenland moesten vanaf 20 mei 1946 open worden aangeboden aan het loket van een postkantoor, ter controle op eventuele uitvoer van deviezen. Een aantal banken en handelsondernemingen waren onder bepaalde voorwaarden hiervan vrijgesteld.

Brieven geopend door de PTT

Zoals ik hiervoor reeds schreef, moesten brieven zwaarder dan 20 gram en bestemd voor het buitenland aan een loket van een postkantoor worden aangeboden. Toch kwam het herhaaldelijk voor dat dit soort brieven in de brievenbussen werd aangetroffen. Maar indien de afzender niet op de envelop was vermeld, werden deze brieven, overeenkomstig bepaalde richtlijnen, naar het hoofdbestuur van de PTT, afdeling Rebuten, gestuurd. Op deze afdeling waren ambtenaren werkzaam die speciaal gemachtigd waren om dit soort brieven te openen. Hier werd dan nagegaan of uit de inhoud van de brief kon worden opgemaakt wie de afzender van de brief was, zodat daarna terugzending kon plaatsvinden.

Einde van de opening

Omdat er nogal wat bezwaren rezen tegen de vele werkzaamheden die verband hielden met de doorlichting van de vele brieven - vooral ook omdat de omvang van de correspondentie met het buitenland steeds toenam -, werd nagegaan in hoeverre de doorlichting minder intensief kon worden verricht. Dit leidde ertoe dat de doorlichting van de post **uit** het buitenland met ingang van 1 januari 1953 werd gestaakt, terwijl in mei 1953 werd besloten de doorlichting van de post **naar** het buitenland met 50% te verminderen. Hierover is niets gemeld in de dienstorders van de PTT omdat men deze gehele zaak buiten de publiciteit wilde houden. Daarom zullen er niet veel geopende brieven zijn met een datum van na mei 1953.

17. Brief, gestempeld te Amsterdam op 6 juli 1951 en bestemd voor Frankrijk. Bij de opening van de brief te Amsterdam bleek de inhoud onder meer uit postzegels te bestaan. De brief werd aan de afzender teruggezonden met de opmerking:

***Uitvoer van postzegels zonder vergunning is verboden.
Voor ditmaal retour.***

***A'dam
De Douane
w.g. onleesbaar***

Geo end door de Rechter-Commissaris
op vordering van de Officier van
Justitie, in tegenwoordigheid van een
douane- en postambtenaar, kragtens de
wettelijke bepalingen betreffende de
deviezen.

Breda..... Paraaf.....

Ouvert par le Juge d'instruction, saisi
par le requisitoire du Procureur de la
Reine en présence d'un agent de douane
et d'un agent de poste en vertu des
dispositions légales concernant les
devises.

16. Briefafkomstig uit Belgisch Congo en bestemd voor Eindhoven; geopend te Breda op 8 juli 1948. Opening van brieven vond vrijwel alleen plaats te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage. Brieven met een sluitstrook van Breda zijn uitermate zeldzaam.

Uit een briefwisseling tussen het Ministerie van Financiën en de Centrale Directie van de PTT van september 1954 is mij gebleken dat er rechtbanken waren die verdere medewerking aan het openen van brieven weigerden. Als redenen hier-voor gaven zij op:

- er werd te veel tijd in beslag genomen van ambtenaren van de PTT, van de Belastingdienst en van Justitie;
- de resultaten waren gering;
- er waren belangrijker dingen te doen.

Uiteindelijk schreef de toenmalige Minister van Financiën dat de doorlichting geheel achterwege kon blijven, maar dat aan de stopzetting daarvan vooral geen ruchtbaarheid mocht worden gegeven. De definitieve datum van deze stopzetting werd ten slotte bepaald op 1 december 1954. En met dit besluit kwam een einde aan een wel heel bijzondere periode in onze postgeschiedenis, die tot dusverre gelukkig uniek is.

Drs. W.J. van Doorn